

ESGUARD

L'esclau del Mercadal

Dolors Garcia i Cornellà

MCCCLXXVI

edicions
bromera

L'amistat de tres joves
enmig de l'odi i la violència

PREMI BANCAIXA DE NARRATIVA JUVENIL

I
*De l'arribada d'en Suliman
i del que se li pot fer a un esclau*

El diumenge de Pasqüetes, que és el diumenge següent al de Pasqua, de l'any 1336, Pere III va ser coronat rei a la Seu de Saragossa. Tenia setze anys. Uns mesos abans, havia mort el seu pare, Alfons III, anomenat el Benigne, un home senzill, feble i malaltís, que només va regnar durant vuit anys.

El fet de la coronació del nou comte rei era comentat un parell de mesos més tard a la plaça de les Albergaries de Girona per dos jovencells que es resguardaven del sol potent de la incipient primavera sota els porxos de la plaça. L'Hug Sarrat era fill d'un mercader gironí i en Jucef Salaendí era un noi jueu de mirada viva i intel·ligent.

—Diuen que el rei en Pere va muntar un bon sarau, el dia de la seva coronació —deia l'Hug—. No va voler rebre la corona de mans de l'arquebisbe, sinó que se la va cenyir ell mateix, contravenint totes les normes de la cerimònia.

—No m’ho crec —li contestà en Jucef, mentre espellofava un grapat d’avellanes que acabava de comprar en una parada de la plaça de la Fruita—. Si està escrit que sigui l’arquebisbe qui li posi la corona, segur que ha passat així. Per més rei que sigui en Pere i per més pretensions que tingui, no pot començar el seu regnat fent enfadar l’arquebisbe.

—Doncs ho ha fet. L’ha fet enfadar de valent —replicà l’Hug—. T’ho pots ben creure. El meu pare acaba d’arribar de viatge per les terres d’Aragó i m’ho ha explicat tot.

I és que l’Hug tenia una especial debilitat per aquest nou monarca que, tot i abans de ser rei, durant la malaltia del seu pare, el rei Alfons, ja tenia una notable influència en la cort. La raó d’aquesta simpatia l’hem de buscar en un fet molt singular: havien nascut el mateix dia del mateix mes i del mateix any, el cinc de setembre del 1319. L’un, el rei, a Balaguer, fill del que aleshores era l’infant Alfons i de Teresa d’Entença. L’altre, l’Hug Sarrat, a Girona, al carrer de Canaders, en ple barri efervescent del Mercadal, fill de Joan Sarrat, mercader, i d’Elisenda Brugués, pubilla d’un conegut apotecari de la ciutat.

—A les hortes del Cugusacs, aquest matí, hi he vist cireres com ous de colom —va despistar en Jucef, que ja n’estava fins al capdamunt, de sentir

cantar les excel·lències del nou rei—. Havent dinat ens hi podríem arribar.

—Un dia, rai... —va murmurar l'Hug—. Un dia rai, el nostre rei en Pere farà grans coses. I jo també.

Però en Jucef es va quedar amb les ganes de saber quines eren les grans coses que faria el seu amic de l'ànima. Perquè, just en aquell moment, per la cantonada del carrer dels Abeuradors, va aparèixer la mare de l'Hug, seguida d'en Suliman, que anava carregat de cabassos plens de verdures, de carn i de fruites. En veure-la, en Jucef va arrencar a córrer com un esperitat enmig de la gent i de les carretes. Al cap d'uns segons, la seva figura esprimatxada havia desaparegut a l'entrada de la Ferreria Nova, camí del call.

La mare de l'Hug, que havia tingut temps de veure en Jucef, es va aturar al costat del seu fill, amb la cara seriosa.

—Potser es pensa que no l'he vist, el molt ximple —va dir a l'Hug, mentre assenyalava cap al punt on en Jucef s'havia fet fonedís en un tres i no res—. Em pensava que havia quedat clar que no aniries més amb aquest brètol. Ja saps que no m'agrada aquest noi.

—No és cap brètol, mare, som amics —va contestar l'Hug, que era un vailet a qui poques

persones del món feien callar quan estava segur del que deia.

–És un jueu! –li replicà la mare, molt encesa–. I no has de fer-hi res, tu, amb els jueus.

–En Jucef és el meu amic i sempre ho serà –va concloure l’Hug, que no tenia ganes d’allargar una baralla mil vegades encetada i que no duia enlloc.

–Ja veuràs quan ho expliqui al teu pare –va murmurar la dona, ofesa–. Anem, Suliman, que hem de posar tot això al rebost i ja gairebé és migdia.

En Suliman havia assistit en silenci, com era el seu deure, a la discussió entre l’Elisenda i el seu fill. Només els seus ulls, d’un blau intens i estrany, mirant amb discreció ara l’un ara l’altra, denotaven que estava al cas del que es parlava i que, en el fons, ell mateix en tenia la seva pròpia opinió. Però, davant de l’Elisenda, es mantenia en silenci i feia veure que res d’allò no anava amb ell. Ja en parlaria més tard amb l’Hug, quan en tingués l’ocasió. Només faltaria que la seva mestressa s’assabentés que l’Hug, a més de ser amic d’un noi jueu, també feia confidències i tenia lligams d’amistat amb l’esclau de la casa.

Perquè en Suliman era l’esclau dels Sarrat.

A Girona, i de fet a tot Catalunya, en aquella època, eren poques les famílies que tenien esclaus.

Més tard, sobretot a partir de la segona meitat del segle XIV, seria una moda força més estesa.

En Suliman havia arribat a casa dels Sarrat després d'un dels viatges d'en Joan Sarrat, el pare de l'Hug. Concretament a València, l'home havia dut un carregament de draps de Banyoles a un comerciant d'allà que va proposar-li intercanviar els draps per arròs. Però en Joan Sarrat, considerant que l'intercanvi no era just, s'hi resistia. Aleshores, el comerciant valencià hi va afegir l'esclau. D'aquesta manera, i davant la sorpresa de la seva dona i del seu fill, en Joan Sarrat havia aparegut un bon dia a casa seva amb un noi, si fa no fa de l'edat de l'Hug, encara que ningú, ni el mateix Suliman, sabia ben bé quants anys tenia. Era alt, ben plantat, amb un cabell negre sedós i estirat, amb la pell bruna, de faccions lleugerament orientals i uns ulls blaus, bellíssims, que feien girar-se totes les noies del barri del Mercadal i, si hem de ser sincers, de mitja ciutat més. Ja feia un any que en Suliman era amb els Sarrat, i la veritat és que tothom n'estava força content, perquè el noi era fort i valent, treballador i obedient, net, sol·lícit i callat. Tot i els seus silencis, quan parlava, malgrat que se li notava una mica d'accent indefinit, ho feia en un català perfecte, perquè, quan en Joan Sarrat va passar a ser el seu

amo, ja feia set o vuit anys que en Suliman era a València. Es coneixien poques coses dels seus orígens, però sembla que havia arribat a terres valencianes formant part d'un petit carregament d'esclaus procedent de Sicília, acompanyat d'un esclau tàrtar, amb qui anava enganxat a tothora, que podria ser que fos el seu pare. Però, tot just arribar a València, els van separar. El pare hauria estat comprat per un pagès de les hortes valencianes per treballar als camps d'arròs, i el fill, en Suliman, sembla que va passar de mà en mà fins el dia que el comerciant valencià el va intercanviar, juntament amb uns quants sacs d'arròs, per uns draps de Banyoles.

Quan en Suliman va arribar, només hi havia una desena d'esclaus a tot Girona, la majoria dels quals eren propietat de les famílies més benestants de la ciutat. Que un mercader del carrer de Canadlers, tot i la fortuna que els rumors li atribuïen, fos propietari d'un esclau va ser un fet que no va passar desapercebut a la petita ciutat medieval dels quatre rius.

—I què en faré, jo, d'un esclau? —es veu que va preguntar l'Elisenda quan el seu marit es va presentar a casa amb aquell noi—. Què se li pot fer fer?

—De tot, dona, de tot —li va contestar el seu marit, cofoi de poder assemblar-se, ni que fos de

lluny, a algunes d'aquelles famílies, poques, tan acabalades de Girona.

–Vols dir que l'he de tractar com si fos un aprenent? –insistia la dona, que encara no sabia ben bé per a què li serviria aquell noi que, amb els ulls clavats a terra, semblava més aviat un moble dels que el seu marit duia de vegades dels seus viatges que no pas una persona.

–I ara! –va saltar en Joan Serrat–. A un aprenent només li pots demanar que faci allò que ha vingut a fer, que és aprendre un ofici. A un esclau el pots enviar a comprar, et pot dur els cabassos si a comprar hi vas tu, et pot cuinar, et pot servir a taula, et pot fer la bugada. També em pot ajudar a mi a carregar i a descarregar el carro i a preparar els farcells per als viatges. I tot sense haver-li de pagar cap sou. Només li hem de donar menjar, encara que no en cal gaire, li hem de proporcionar roba, poca, i assignar-li un lloc per a dormir. Què més vols?

–I no s'escaparà si l'envio a comprar tot sol?

–Els esclaus, si s'escapen, ja saben què els espera, oi que sí, Suliman?

Imperceptiblement, el noi va moure els músculs de la cara en sentir aquella pregunta, però no va aixecar els ulls de terra. Sabia, per pròpia experiència, que si un esclau s'escapava i l'atrapaven,

era fuetejat sense compassió per l'amo, i de vegades també era tancat a la presó durant un temps. També rebia càstigs físics si no obeïa, si trencava alguna cosa, encara que fos sense voler, si parlava quan no tenia permís per a fer-ho, si robava, si menjava quan no tocava, si sortia de casa sense avisar i si era desendreçat. En Suliman sabia de molts pocs esclaus que s'haguessin escapat sense que els atrapessin al cap d'unes hores o d'uns dies. Una vegada, fins i tot, en va conèixer un que es va escapar i, quan el trobaren, com que es resistia a tornar amb el seu amo, el van matar allà mateix, arran del camí on l'havien trobat quan fugia. En Suliman només havia provat d'escapar una vegada. I, quan hi pensava, encara li feia mal l'esquena dels cops de bastó que li havia donat el seu antic amo quan el va trobar, mig mort de fred i de gana, dins d'un galliner abandonat on s'havia aixoplugat per passar la nit, una nit de llamps i trons, de vent i neu.

Així va ser com, després d'aquella conversa entre l'Elisenda i el seu marit, un any enrere, la família del mercader Sarrat, del barri del Mercadal de Girona, va disposar d'un esclau, segurament un esclau tàrtar, encara que vés a saber amb quina altra sang s'havien barrejat els seus avantpassats. Perquè en Suliman no era ben bé blanc però tampoc no era

ni negre ni groc. Els seus trets eren agradables i el seu cos era molt bell, però ningú no hauria pogut dir mai de quin poble exactament provenia aquell noi tan estrany.

En Suliman, l'esclau del Mercadal, com el coneixia la majoria dels ciutadans que sabien de la seva existència, es va adaptar aviat a la seva nova llar. I la veritat és que l'Elisenda, també. Això d'anar a comprar amb un noi al darrere que li carregava tot el pes la feia sentir envejada i important. El sol fet de tenir un esclau li va obrir les portes d'unes quantes cases notables d'aquella Girona que, en aquella època, lluny ja de les terribles conseqüències del setge dels francesos de 1285 i abans de les temibles epidèmies de mitjan segle XIV, vivia una de les millors etapes de l'època medieval. L'Elisenda Brugués, dona del mercader Joan Sarrat, era convidada a berenar a casa dels Tornavells, dels Camps, dels Pabia, dels Sitjar, fins i tot dels Sarriera i dels Santceloni, tots ells notables ciutadans que posseïen les majors fortunes de la societat gironina de l'època i vivien en els casals més luxosos i més ben parats de la ciutat i rodalia. Algunes d'aquelles famílies també en tenien, d'esclaus. Però cap d'ells no era com en Suliman. I, si les famílies més benestants de la ciutat la convidaven a berenar, era perquè l'Elisenda sempre duia

amb ella el seu esclau, que, mentre els senyors i senyores berenaven i la feien petar, s'encarregava d'enllestir a la cuina suculentos i apetitoses menes que els amos de la casa degustarien més tard, a l'hora de sopar, possiblement envoltats d'altres convidats tan rics i poderosos com ells. I és que en Suliman era un mestre en l'art de cuinar. De fet, era un mestre en gairebé tot el que feia. Però, particularment, se'n sortia de meravella davant dels fogons. L'habilitat d'en Suliman a la cuina aviat va ser coneguda i reconeguda per tothom, però en quin lloc i de la mà de qui havia après a cuinar d'aquella manera que semblava celestial era ben bé un misteri.

Entre l'excel·lent paper que el noi feia remenant les olles i les cassoles, la planta que tenia, la discreció i l'obediència que arrossegava i la pulcritud i rapidesa amb què complia tots els encàrrecs de la seva mestressa, ben aviat van anar a trucar a les portes de la casa del carrer de Canaders una bona colla d'aquelles famílies nobles i benestants de la ciutat per oferir un preu pel noi. Però ni en Joan Sarrat ni l'Elisenda no volien vendre en Suliman. Era massa valuós. I en Joan Sarrat, com a bon mercader i comerciant que era, pensava que encara ho podria ser més, de valuós, el seu esclau, si sabia esperar.

La casa dels Sarrat, tot i ser una de les més grans i de les més ben abillades del carrer de Canaders, no deixava de ser una casa senzilla, bastida de feia poc en un sector de la ciutat recentment urbanitzat, amb molt de futur, això sí, però sense l'aparença senyorívola dels grans casals de l'altra banda de l'Onyar, sobretot els que s'arregleraven al carrer de la Draperia, de la Ferreria Nova, a la plaça dels Cavallers o a la plaça de les Albergaries. Can Sarrat era una casa típica d'artesans o comerciants, amb una entrada, una botiga i un obrador a la planta baixa, i dues cambres i una cuina, que també servia de menjador i d'estar, al primer pis. A la botiga tenien una mica de tot, fruit dels viatges d'en Joan Sarrat, des de civada, ordi, mill, blat, arròs i anguiles salades, fins a draps, saques de llana fina i de llana grollera, atuells de coure o d'aram, raimes de paper, algun petit moble, fins i tot alguna joia, espècies de les més cares i exòtiques, perfums, sabates, bótes. Un mosso, un home que havia estat aventurer, és a dir, conductor de muls, i que havia patit un accident que li havia partit una cama pel mig, i que l'havia deixat coix, duia la botiga dels Sarrat. Es deia Dalmau Vilaret i vivia al començament del camí Barcelonès, una mica més enllà del carrer de Canaders. La seva dona, l'Elvira Savall, ajudava l'Elisenda Sarrat en les feines de la casa.

En Dalmau i l'Elvira tenien una filla, l'Alamanda, bonica com el sol, desperta i llesta com cap altra, de la mateixa edat que l'Hug. I que en Jucef. I que, probablement, en Suliman.

En Dalmau Vilaret i la seva dona, l'Elvira, no van veure mai amb bons ulls l'arribada d'en Suliman a casa dels Sarrat. Es pensaven que, ara que els amos tenien un noi que sense cobrar ni un sou els feia tota la feina, els despatxarien, a ell de la botiga i a l'Elvira de l'encàrrec d'ajudar l'Elisenda en les feines de la casa. Per això, subtilment, com qui no vol la cosa, miraven de fer-li la vida impossible, a en Suliman, de posar-li entrebancs a totes hores, amb la intenció de fer-lo quedar malament davant dels amos i provocar que aquests se'l venguessin.

En Suliman dormia en un racó de l'obrador, darrere de la botiga, en un catre vell i atrotinat entaforat enmig de sacs de gra, d'estibes de draps de tots colors i textures, d'andròmines de tota mena i de trastos inútils. Però, malgrat aquest fotimer d'objectes i d'olors diverses, no pas totes agradables, tot s'ha de dir, que envoltaven el seu lloc de descans, en Suliman s'esforçava per tenir el catre i les seves poques pertinences netes i ordenades, no fos cas que la mestressa s'enfadés amb ell. Però, així que es llevava i abandonava l'obrador, l'Elvira i en Dalmau hi entraven rabent, a desordenar tot

el que trobaven. I, si algun dia, l'Elisenda o en Joan Sarrat protestaven per tot aquell desgavell, els Vilaret acusaven invariablement en Suliman de deixat i de tenir-ho tot brut i desendreçat. En Suliman coneixia les martingales d'aquella parella de ressentits perquè el fessin fora, però sempre feia tot el que podia per intentar adobar les malifetes que li encolomaven. El que no podia fer de cap de les maneres, però, era acusar-los. Això sol li hauria comportat una dotzena ben bona de fuetades de part d'en Joan Sarrat. Un esclau mai no podia acusar de res un home lliure, encara que ell fos innocent i l'home lliure fos culpable. Una acusació d'aquesta mena fins i tot el podria arrossegar a la mort.

I en Suliman, de moment, tenia unes increïbles, terribles i immenses ànsies de viure.